

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה
מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון י"ח

פרשת משפטים | תשפ"ה

ראני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

חיים לא פשוטים ובכלל לא קלים היו לו, ללייבלה. מצאת החמה עד צאת הנשמה ועד בכלל, וחזור חלילה מדי יום, היה הוא מעמיס על שכמו את השק הדחוי, ויוצא לסיבוב בין עיירות וכפרי המחוז, תר אחר מאן דהוא שיתעניין בסחורתו. רוכל היה מאז שהיך את עצמו, ורוכל נותר.

בערבו של יום, בעודו קורס תחת העול הכבד תרתי משמע, גרר עצמו לייבלה העירה תוך שהוא מונה את המזומנים המעטים ששלשלו לידיו אי אלו לקוחות.

אולם לא איש כלייבלה ישוב הביתה כלעומת שבא. הוא מועיד את פניו אל השטיבל, ביתו השני וכמעט הראשון, שם הוא משתתף מדי יום בשיעור 'עין יעקב' ומסיים בתפילת ערבית יוקדת, שופך את צקון לחשו ומעתיך כי מחר תבוא ההצלחה הנסכפת.

רק כעבור שעה ארוכה, לאחר שהטעיף את מצבריו הרוחניים באי-אלו מטענים והרווה את נפשו הצמאה, הוא משרך רגליו אך בקושי אל ביתו, שם הוא פוגש את נוות ביתו החסודה המקבלת את פניו בחום.

על השלחן הנמוך, המכוּעַר וגדוש החריצים ממתין לו לחם גס, שחור, ולצידו בצל עגלגל. קנקן מים צלולים תורם את חלקו לארוחה הצנועה, והוא נוטל את ידיו וניגש לאכול תוך שהוא פולט אנחה כבדה.

מה יאמר ומה ידבר?

אין מה לעשות, תקציבו הדל אינו מאפשר לו לסעוד את ליבו בארוחה מזינה ומגוונת יותר, וכך הוא מוצא את עצמו יום אחר יום פותח את הארוחה בלחם עם בצל, מתקדם למנה המרכזית הכוללת בצל וגם לחם, ומקנח - כמה לא מפתיע, בלחם ובצל.

אך היום, בשונה מכל יום, צופן לו הקרוב משהו מלהיב יותר. הוא חש זאת בעצמותיו וכבר מתחיל להתרגש.

היום לא המתין לו הבצל על השלחן. הלחם לא שלח אליו מבט מזמין. הוא הגניב מבט אל המטבח, מנסה לרחרח ולנחש ומעלה חרס בידיו. ההפתעה שהיא מכינה לו היום, הניח, משמעותית בהרבה מכפי שהוא חושב.

חלפה שעה קלה, ובטנו כבר מזכירה לו בעדינות כי היא קיימת. עקצוץ פנימי קל רמז לו כי זה שעות ארוכות שלא סעד את ליבו, והוא מחזיק את עצמו בכח, נחוש להמתין בסבלנות לארוחה החגיגית שתיכף תוגש.

המחוג זו קדימה מבלי להתחשב, וקרקורי הרעב מכים בו ללא רחם. 'מה זה יכול להיות?' הוא תוהה, מלקק שפתיים בצפייה, 'מה היא כבר מכינה, שלוקח כל כך הרבה זמן?'

רק כעבור כמה שעות, כמעט קט והוא קרס תחתיו מרוב רעב, הופיעה ובאה אשת החלל ובידה מגש צנוע למראה. על המגש נחו אחר כבוד לחם, בצל וקנקן מיים...

'בשביל זה חיכיתי עד עכשיו?!' התסכול שהיה מנת חלקו בעת ההמתנה הארוכה פרץ ממנו עכשיו בשצף קצף, 'הלא את זה יכולת להביא לי לפני כמה וכמה שעות!'

משל נאה זה נשא אחד הצדיקים, כלפי אותם המתירים לעצמם להמתין עד בוש עם תפילתם ואף אינם חשים לזמן התפילה הקצוב ועומד.

ניחא אם היו אלה מגישים לפניו יתברך מנחה שלוחה ומכובדת, תשורה ורוחנית שאין דומה לה ותפילה המשולה לתפילת הקדמונים, מילא. אולם בשביל לגשת ולהתפלל כפי שאנו מתפללים, אך בקושי מצליחים שלא להסיח דעת, בשביל

המשך בעמוד הבא

יושפע שפע הברכה וכו', עיין מזה בכתבי במקום אחר. ובזה יובן 'ועבדתם' לשון רבים, שהם על ידי החומר והצורה, שיהיה הדיבור על ידי כלי הגוף, ומחשבה על ידי ה'צורה', ולא סגי באחד שהוא המחשבה לבד. והטעם, 'וברך את לחמך ומימך', שיעשו כלים על ידי כלי הדיבור, שבו יושפע שפע הברכה (תולדות יעקב יס"ף).

על פי מה דאיתא במסכת ברכות (לד, ב) כשהיה ר' חנינא בן דוסא מתפלל על החולה היה אומר זה יחיה וזה להיפוך, אמרו לו תלמידיו מנין אתה יודע, אמר להם, אם שגורה תפילתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לא יודע אני שהוא מטורף. וכתבו מפרשים שלשון 'שגורה' הוא משמע 'סדורה', ר"ל סדורה בפיו ועדיין לא הוציא אותה משפה ולחוץ רק שהיא סדורה במחשבה שבלב איך יתפלל אותה. וזהו שאמר הכתוב 'וְהִסְרֵתִי מִחֶלְהָ מִקְרָבָךְ', רוצה לומר, בעוד שהתפלה בקרבך קודם שתוציא מפין על דרך שאמר הכתוב (ישעיהו ס"ה, כד): 'טָרַם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה' (שפתי צדיקים).

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

"כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלף מעזבו לו עזב תעזבו עמו" (כג, ה).

פירוש, חמור נקרא הגוף, שונאך, הוא שם מושאל ליצר הרע, וזהו רובץ תחת משאו הן בחוליו רחמנא ליצלו, הן בירידת פרנסה, או כל צרה שלא תבוא, עזוב תעזבו, ותעזור לו בתפילתך, וזה מכון למה שדרשו חז"ל (בבא מציעא לב, א) עמו דוקא, היינו שהוא גם כן יתפלל ויחזור בתשובה, לאפוקי כשהוא יושב ואינו פונה עצמו לה' יתברך, אז אתה גם כן פטור כשהוא אינו רוצה (בעל שם טוב).

"ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מן חלה מקרבך" (כג, ה).

שמעתי מקשין, מאחר שהקדוש ברוך הוא יודע מחשבות האדם וצרכו, אם כן למה צריך האדם בהתפללו להוציא הדיבור, דסגי במחשבה לבד וכו'. ותיירץ מוהר"ן שעל ידי הדיבור נעשה כלים שבו

צהר לתיבה

הארת מושגים ומונחים בתפילה

עמידה

על הפסוק (תהלים קו, ל): 'וַיַּעֲמֵד פִּינֶסֶס וַיַּפְלֵל' דרשו חז"ל (ברכות ו, ב): 'אין עמידה אלא תפילה'. מכאן לאברהם אבינו שקבע מקום לתפילתו, שהרי נאמר בו (בראשית יט, כז): 'וַיִּשְׁפֹּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם'.

עיקר התפילה, אם כי זכתה לכינויים רבים שנטמנו במהלך הדורות - כמו 'תפילת לחש', 'שמונה עשרה' וכך גם 'עמידה', למעשה נקראת בלשון חז"ל כפשוטה: תפילה. כל שאר החלקים אליהם יש המתייחסים בטעות כחלק מתפילה, הינם למעשה קודמים לה.

בשורות הבאות נתייחס לכינוי האחרון אותו הזכרנו: עמידה, ואשר נקל להבין כי הוא מבוסס על העובדה כי על התפילה להיאמר על ידי האדם כשהוא מעומד.

שמונה דברים מונה הרמב"ם (הלכות תפילה ה, א) בהם חייב המתפלל, וביניהם - עמידה. סעיף לאחר מכן מתייחס הרמב"ם למצבים חריגים בהם אין האדם יכול לעמוד בתפילתו, וקובע מה ההלכה במקרים אלה.

בטעם הדבר נאמרו כמה סיבות.

רבי יהודה החסיד (ספר חסידים י"ח) תולה זאת בעובדה שהתפילות נתקנו כנגד הקרבנות, וכשם שחייב אדם לעמוד על קרבנו בשעה שהוא קרב (ראה תענית כו, א), כך גם בתפילה נדרש האדם לעמוד. מאידך, הט"ז סבור (או"ח צד ס"ק ד) כי 'לא הצריכו להתפלל מעומד אלא כדי שתהיה אימת שכינה עליו'.

תנוחת הידיים בתפילה

חז"ל מתארים את תנוחת עמידתו של האמורא רבא בתפילתו (שבת י, א): 'רבא שדי גלימיה ופכר ידיה, ומצלי [היה משליך קודם התפילה את גלימתו החשובה מעליו, כדי שלא להיראות חשוב, ובנוסף היה פוכר את ידיו וחובק אותן בתנוחה של צער ואימה]'. את הנהגתו זו נימק רבא בכך שלפני הקב"ה יש לעמוד כעבד לפני קונו, בהכנעה הראויה. הגמרא (שם) מזכירה את הנהגתו של רב כהנא, אשר שינה את אופן עמידתו בתפילה והנהגתו בענין זה לפי העת והמצב בעולם. בעת צער היה נוהג כרבא, ואילו בעתות שלום היה דווקא מתעטף באדרת נאה כדי להתנאות לפני מלכו של עולם. אכן, מדגיש הבית יוסף (או"ח צ"ה) כי שינוי הנהגתו נגע אך ורק לענין הלבוש, אולם בכל הנוגע להנחת הידיים זו על גב זו - היה רב כהנא נוהג תמיד ללא שינוי כרבא. אכן כך נפסק להלכה (טור וב"י שם), כי יש למתפלל לחבוק את ידו הימנית על זו השמאלית. דגש מיוחד ניתן בפוסקים להימנעות מוחלטת, על כל פנים, מהנחת הידיים על חלציו, הן משום שהוא דרך יוהרה (רמב"ם הלכות תפילה ה, ד) והן כיון שרואה הדבר כאלו עומד המתפלל בקלות ראש (ב"י שם).

מודגש בפוסקים (דרכי משה שם א) כי התנוחה הרצויה היא דווקא באופן בו חובקת יד ימין את שמאל, ולא להיפך, ויש להיזהר בכך ביותר. בטעם הדבר כתב הבית יוסף כי תנוחה זו מורה על כפיית היצר הטוב [המכוון כנגד ימין] את היצר הרע [המכוון כנגד שמאל]. ואילו הרמ"א (דרכי משה שם) כי בכך מורה המתפלל על הכנעת מידת הדין למידת הרחמים.

המגן אברהם (או"ח צ"ה א) הביא הנהגות שונות בדיון זה, וכתב בשם האריז"ל: 'שיכניעו זרועותיהם על לבם ימנית על שמאלית... שיהא הפרק האמצעי משתי זרועות נגד פני המתפלל, והרמ"ק ז"ל היה אומר לכוף האגודל בתוך פית יד'.

התפילה, ככה אדיר של חיבור לא-ל היושב במרומים וזמן מיוחד של התייחדות כל יהודי עם קונו, אביו שבשמים, מקבלת משנה תוקף וכן עצום שבעתיים כשהיא נעשית במנין, יחדיו עם יהודים שנוספים שהתגבשו והתלכדו למקשה אחת שכולה שבח והודיה, תפילה ותחנונים להשי"ת.

לא בכדי מעידים חז"ל (ברכות ו, א) כי עשרה המתפללים - שכינה עמהם, ולא זו בלבד שהיא שורה במקום אלא שהיא עוד מקדימה וממתינה להם. נשווה בנפשנו - הקב"ה יורד עד אלינו, ממתין לתפילתנו ואוזניו כרויות לשמוע את שיחנו!

בפרשתנו אנו מוצאים את ההבטחה האלקית (כג, כה): "וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם וְנָתַן אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימְךָ וְהִסְרִיתִי מִחַלְתְּךָ מִקֶּרֶךְ", ופירוש מיוחד ומתוק מדבש מצאנו לכך בספר הקדוש מאור ושמש.

עד כדי כך נחשבו דבריו הקדושים בעיני צדיקי הדורות, שהגיע הדבר לכדי הוראה מפורשת מ"הרה"ק החלקת 'הושע' מביאלא ז"ע לבני החבורות, כי יעסקו בבתי המאור ושמש הללו ויתבוננו בהם דרך קבע, בחבורה ובכבוד ראש.

אם כי לא מדובר במשפטים ספורים, אולם ראוי ונכון להעמיק בדברים ולו רק בשל העובדה שהם מהווים פנינת חמד רוחנית, מקור בלתי נדלה לחיזוק בעיני התפילה בכלל והתפילה במנין בפרט. הנה לנו דבריו הקדושים, הלוהטים כגחלת ומשלהבים נשמת כל איש ישראלי:

"ונראה בזה, הנתורה הקדושה מלמדת אותנו איך לעבוד את השי"ת... עיקר עבודתו ה' הוא, שישתתף האדם עם הציבור בכל הענייני העבודה, הן בתורה והן בתפלה. ולא בד בבד, כמו שאמרו חז"ל (ברכות סג, ב): 'הָרַב אֶל הַבְּדִים' (ירמיהו נ, לו) - חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקים בתורה בד בבד", רק צריך שישתתף עם הציבור. ובפרט בשעת התפלה, צריך כל אדם לזיזוה מאד מאד להתפלל עם הציבור יחד".

כאן באה הבטחה מפורשת מפי איש האלקים: "ואם מתפלל עם הציבור - יהיה מובטח שפרנסתו תהיה מזוונת לו בכל יום ברווחה, וברכה תהיה מצויה במעשי ידיו. ועל ידי תפלת ציבור, יכולים לבטל כל הגזירות קשות ורעות רחמנא לצילן".

רבנו מוסיף ומלמד אותנו כי ההבטחה והבטחה המיוחדת הזו טמונה ממש כאן, בפרשה, וכך הוא כותב: "וזהו פירוש הפסוק 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם', פירוש לשון רבים, ואיזוהי עבודה שהיא בלב - הווי אומר זו תפלה (תענית ב, א). ואמר הכתוב - אם תעבדו ביחד את ה' אלקיכם, דהיינו שתתפללו יחד עם הציבור - 'וְרַב אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימְךָ', שירוש, שירב את פרנסתך, שתהיה לך פרנסה טובה ורחבה. גם 'וְרַב אֶת לַחֲמֶךָ וְאֶת מִימְךָ' קאי על התורה, אם תתפללו עם הציבור - תשיגו השגות התורה".

נכנס פעם הרה"ק ר' שמחה יששכר בער מציעשנוב ז"ע לבית המדרש, לאחר שעת התפילה, ומצא שם אברך בן עלייה עומד ומתחטא לפני קונו בדביקות יתירה בתפילה.

'הייתכן הדבר' תמה הרבי ופנה אליו בגערה, 'להתפלל ביחידות וללא מנין?' האברך לא נותר ללא מענה. 'גם ר' חנה מקאלאשיץ, שאר בשרו של הרבי, מתפלל לעתים ביחידות טען מנגד.

נענה הרבי כמעט בקפידה, נש משלו ויאמר.

'הדרך המובילה לשינאווא, אל אבי הגדול הרה"ק משינאווא ז"ע, לא היתה סוגה בשושנים. אדרבה, על החסידים המכתמים רגליהם להסתופף בצל הרבי היה לעבור כמה וכמה תחנונים, זו יותר מאתגרת מרעותה, על מנת להגיע לשינאווא בסופו של דבר'.

ראשית היו עולים על הרכבת המובילה לעיר טרענטש, שם הועידו פניהם אל הנהר הגדול הסמוך לעיר והצטופפו בתת-תנאים על ספינה שעתעבר אותם לגדה שממול. לאחר חציית הנהר, נדרש מהם לשכור עגלה מקרטעת ועלוכה - בהתאם לתקציב הדל אותו נשאו בצקלונם ובצירוף כמה וכמה חסידים על מנת לחסוך בהוצאות, ולהיטלטל בה עד שינאווא הרחוקה כברת דרך מהנהר.

'המצב היה שונה בתכלית' המשך הרבי, 'כשהיה מופיע על גדת הנהר גביר אדיר ונגיד חשוב כמו ר' משה ווקסלר מטורנא'. הלה ידוע היה כאוהב ותומך רבני, בעל ממון אשר עסקיו חובקים עולם ויכולותיו הכספיות עולות על כל דמיון.

ר' משה יכול היה לשכור לבדו כרכרה רחבת ידיים ונעימה לשיבה, לנסוע בה בשלווה עד שינאווא מבלי להזדקק לחברתם של אחרים או לנשיאתם בנטל התשלום.

'הרבי מקאלאשיץ' הטעים הרבי, 'הינו כאותו גביר, אשר אינו זקוק לחברתם של אחרים על מנת להגיע למחוז חפצו. אך עבור פשוטי עם כערכנו, אין די בכך. אנו מוכרחים להמתין עד שיתאספו יהודים נוספים, לצרף אום ל'מסע' התפילה ורק כך נוכל להשיג את המטרה הנעלית!'

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

המשך מעמוד קודם

זה להמתין עד בוש?

"ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (כג, יט), מצווה עלינו התורה הקדושה בפרשה. ואימתי זוכה יהודי לקיים מצווה זו? על כך נאמר בחז"ל (תלמוד ירושלמי ביכורים פ"א א'): "אין מביאין ביכורים קודם לעצרת".

נחשוב על זה.

יהודי יוצא לפרדס, מביט סביב ורווה נחת. הוא רואה תאנה שביכרה, ניגש אליה ומלטף אותה בחביבה, מעניק לה את הכבוד הראוי וכורך עליה גמי, מייחד אותה למצוה.

נו, כעת לירושלים? ממש לא. עליו להמתין, לפעמים חודשים ארוכים, עד שיבוא הזמן הראוי לקיום המצווה. או אז הוא ימלא טנא ובו תאנה זו לצד רעותיה האחרות משבעת המינים, יעטר אותן כראוי ויעלה אותן לירושלים ברינה.

אולם למרות העיכוב המדובר, מבהירה לנו התורה למען הסר ספק: "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך". גם כשמגושגת מנחה שכזו, לאחר פרק זמן משמעותי ואף שכך ציוותה התורה, היא אמורה להיות 'ראשית ביכורים', משהו מיוחד במינו.

על אחת כמה וכמה כשמדובר במצווה אותה אשר חובה עלינו לקיים מוקדם ככל האפשר, כזריזים המקדימים למצוות. נחא אם היינו מקיימים אותה, גם אם באיחור, אך לכל הפחות כמנחה נאה ומהודרת וכראשית ביכורים, גם זה היה 'בדיעבד', אך לכל פחות היה בזה משהו. אולם לצאת קרח מכאן ומכאן? להתאחר, ועדיין לאחוז בדרגה הפשוטה בה אנו אווזים בתפילה? אי וואו!

קרבת אלוקים
לאורם של גדולי הדורות

התורה כדרכו, אולם רגע קט טרם פתח את הגמרא חדרה לאוזנו יבבה החרישית, בכי חנוק וקורע לב שהתפשט בחלל.

לא נדרש יותר ממבט קל כדי להבין מיהו הבוכה.

'רבנו של עולם' נשא הלה תחינתו לפני אביו שבשמים, 'הלא יודע הנך כי כל חשקי לעסוק בתורתך הקדושה, לדבוק בה ללא שיור ולהבינה כיאות, ואכן לשם כך בחרתי בעילוי הנודע כחברותא, למען נוכל להתעלות יחדיו'.

'האם רק בגלל כישירונוי הדלים' קולו עלה בזעקה, 'לא אוכה לךך?'

כך המשיך הנער להתחנן, לשפוף שיח דומע לפני היושב במרומים, ולימים התברר כי אכן פילסה לה תפילתו התמה דרך למעלה, השמימה, ופעלה את פעולתה לא רק עבורו - כי אם עבור כל כלל ישראל שזכה לאורו.

'איני יכול לגלות לכם מי הוא אותו תלמיד' אמר הרב מפוניבז', 'אשר למותר לציין כי תיכף לאחר מכן ניגשתי והצעת לי לחבור שוב לחברותא'.

'אולם זאת אומר לכם, כי הוא צמח והיה לגדול הדור ממש' המשך וגילה, 'עד כדי כך שאף אני, בבואי להכין שיעור, איני ניגש לסוגיא טרם שלמדתי את חידושי בענין'!

סיים הרב מפוניבז' את הסיפור המפעים וירד ממקומו בהיכל הישיבה, מועיד את פעמי לביתו כשהוא מלווה באחד מחשובי תלמידיו, אשר לימים נודע בתור רבה של רחובות ואחד מגדולי הדור בעצמו - הגאון ר' שמחה הכהן קוק זצ"ל.

'לא אוותר לרב ולא אניה לו להיכנס לביתו הודיע התלמיד במפתיע בהגיעם לבית הרב, תוך שהוא נועץ את רגלו בין הדלת למשקוף ומבהיר כי כוונתו רצינית ביותר, 'עד שיגלה לי מי הוא אותו גדול הדור!'

כשראה הרב כי תלמידו נחוש בדעתו ואינו מותיר לו ברירה, נאלץ לגלות את אוזנו בדבר זהותו העלומה של אותו גדול.

כעבור כמה עשורים, כשתלמיד פלוני חזר על אותו תרגיל כלפי רבו ר' שמחה, לא יכול היה לכבוש עמו את הסוד, וכך נודע לכלל ישראל סודו המיוחד של התלמיד חלש הכישרונות שהפך לגאון עולם, בעל התפילה הזכה ששינתה את חייו, הלא הוא הגה"ק ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד.

מילתא חדת"א

פני תפילה מלקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

ההתקשרות לאבות

מכלל ההכנה לתפילה להתקשר בכח האבות הקדושים אשר תקנו לנו את שלשת התפילות, וביותר בעת רצון וקבלת התפילות הוא הזמן להזכיר כחם של האבות, וכמו שכתב בקדשת לוי (ליקוטים ד"ה ואני תפילתי) 'ואני תפילתי רמז למדתו של אברהם אבינו, כי תפילה לשון התחברות מתוך אהבה, וזו היא מדתו של אברהם זרע אברהם אהב' (ישעיה מא ח), 'עת רצון רמז ליצחק אבינו שמדתו הוא היראה, כי העובד מיראה דרכו לעמד מרחוק ואין לו קרבה כי אם בעת רצון, באמת ישעך זהו מדת יעקב שנאמר בו (מ"ז כ) 'תתן אמת ליעקב'.

פתחו לי פתח

עקר התחלת כל דבר הוא להכין עצמו כדי לזכות לקדשה היורדת מן השמים, כמו שפרש בפנים יפות (פר"ט) שהתורה נמשלה לאש כפתוב (ירמיה כג ט) 'הלוא כה דברי פאש', וכמו שבעבודת הקרבנות היתה המצוה להקדים תחלה אש מן ההדיוט כדי שתרד עליה אש מן השמים, כך גם בעבודת האדם כפי מה שמעורר עצמו מלמטה כך זוכה לתוספת התעוררות משמים, וכמו שאמרו (שיה"ש"ר ה ב) פתחו לי פתח כחדה של מחט וכו', וכיון שאדם פותח ומביא אש מן ההדיוט, מסייעים אותו באש של מעלה - אש אוכלה אש.

מצות אנשים מלמדה

כל דבר שבקדשה צריך להקדים לפניו הכנה ויגיעה, בבחינת 'דע את אלהי אביך ועבדהו' (דה"א י"א כח ט), להיות עבודת ה' מתוך ידיעה, ולא לקיים המצוות בדרך רגילות כמצות אנשים מלמדה, וזהו שגזרנו בלשון הכתוב ובקשיתם משם את ה' אלקיך ומצאתה כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, וזהו ענין הדרשה האמור כאן, שיהיה האדם דורש ומבקש ומשתוקק להכין עצמו להיות ראוי לעבודת ה', ועל ידי זה יזכה שיהיה ה' מצוי לו בכל זמן שיבקש קרבנו, כי תהיה הדרשה שלמה בכל לב ונפש.

ואכן זו הדרך בתפילה, חז"ל (ברכות ד:) תקנו לבקש קדם התפלה 'אדני שפתי תפתח', כי לא כל אדם זוכה להתפלל כראוי לפני ה', וצריך לבקש שיהיה ראויים להתפלל לפניו. ובהו פרש הפנים יפות את לשון הכתוב (דברים ד ט) ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאתה כי תדרשנו, שבתחלה צריך לבקש סיוע מה' יתברך שתהיה התפילה שגורה בפניו, ואז אפשר להתפלל באופן שתתקבל התפילה כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך. ועל פי זה יש לפרש הכתוב (ישעיה סה כד) 'והיה טרם יקראו ואני אענה', שקדם קריאתם בתפילה הקדוש ברוך הוא עונה על תפלתם שקדם התפילה, שמבקשים להיות ראויים להתפלל לפניו, ואחרי שנגענו להיות ראויים אזי הם עומדים להתפלל לפניו.

ר' משה חיים אפרים מסדליקוב בעל 'דגל מחנה אפרים' ז"ע את לשון הפסוק (כג, כה): 'ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת ימחלה מקרבך'.

פסוק זה בא לתרץ קושיא עתיקה זו - כיצד ייתכן שיעשה לחמו של האדם, היינו פרנסתו, וכיצד יתברכו 'מימיו' הלא היא התורה המשולה למים, אם יעסוק כה הרבה בעבודה שבלב זו תפילה?

על כך משיבה התורה הקדושה - אם אתה תעשה את חובתך בעבודת התפילה: 'ועבדתם את ה' אלקיכם', אזי הקב"ה ידאג ליתר הדברים, הוא יקיים בך: 'וברך את לחמך ואת מימך', הלא הם הפרנסה והתורה.

חכמינו ז"ל מעידים (ברכות ל, ב) אודות החסידים הראשונים, אשר נהגו לשהות שעה קודם התפילה, להתפלל במשך שעה ולשהות בנוסף שעה לאחר התפילה. תמהה הגמרא: 'וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום לתפילה. תורתן היאך משתמרת ומלאכתן אימתי נעשית?' אלא מתרצת הגמרא: 'מתוך שחסידיהם הן, תורתן משתמרת ומלאכתן מתברכת'. על פי דברי חז"ל אלה מבאר הרה"ק

פרשה ופשרה

נידון בפרשה בענייני תפילה

מועד לאמירת 'משיב הרוח'

או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת". על אף המשמעות הנראית לעין מתוך הפסוק - לפיה השור הופך להיות מועד דווקא במידה ונגח בשלשה ימים בזה אחר זה, לדעת התנא רבי מאיר, אם נגח השור שלש פעמים ברצף, באותו יום, כל שכן שהוא מועד בכך. הגמרא (בבא קמא כד, א) מבארת זאת כך: 'ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן?'.

הלכה היא כי חובה לחזור לראש התפילה במידה ושכח להזכיר גבורות גשמים, ואף אם מסופק שמה שכתב, אולם במידה וחלפו שלשים יום מעת תחילת אמירת 'משיב הרוח' אין צריך לחזור אם מסופק, כיון שמוחזק שלא שכח כיון שהתרגל לאומרו.

מכאן מוכיח המהר"ם מרוטנבורג את שיטתו האמורה, כי אם לאחר שלשים יום של אמירת 'משיב הרוח', בהם יש תשעים תפילות [וכבר העירו הפוסקים שאין זה מדויק, שהרי יש תפילות מוסף הנוספות לחשבון זה, ואכמ"ל], על אחת כמה וכמה שההרגל נטבע באדם אם אומר זאת תשעים פעם ברצף.

בטור בהלכות תפילה הובא פסק הלכה מעניין בענין זה, וזו לשונו (או"ח קיד): 'והר"ם מרוטנבורק [מהר"ם מרוטנבורג] היה רגיל לומר בשמיני עצרת ברכת 'אתה גבור' תשעים פעמים עד 'משיב הרוח ומוריד הגשם', כנגד שלשים יום שאומר אותו ג' פעמים בכל יום, ועכשיו אם היה מסופק אין צריך לחזור'. זאת על סמך הנאמר בפרשתנו (כא, ט): 'ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועיד בבעליו ולא ישמרנו והמית איש

מאמין באמונתם ח"ו. בהתאם לכך, אף במידה והוא מתפלל בתוך בית הכנסת, אין לו להתפלל לכיוון אחר. ומאידך, אף אם מתפלל מחוץ לבית הכנסת, במידה והוא פונה לכיוון אליו פונים שאר המתפללים אין בכך חיסרון.

לעומת זאת, רבנו יצחק הזקן סבור (תור"י שם בשמו) כי שורש האיסור נעוץ בשני הטעמים הבאים - העובדה שהוא מתפלל מחוץ לבית הכנסת, וזאת שהוא מפנה את גבו לבית הכנסת. לפיכך, לדעה זו - אף אם פונה לאותו כיוון של שאר המתפללים יהיה אסור הדבר כל עוד הוא נמצא מחוץ לבית הכנסת. וכך גם לאידך גיסא - אם מתפלל בתוך בית הכנסת, אי אין כלל הבדל לאיזה צד הוא מתפלל.

נידון בפני עצמו דנו, בנוגע לאדם המתפלל אחורי בית הכנסת, אך במקום המוקף מחיצות ומחובר לבית הכנסת, כדוגמת העזרות ושאר חדרי בית הכנסת הסמוכים לו - האם נחשב הדבר כביכול הוא מחובר למבנה בית הכנסת ובכך מצטרף לשאר המתפללים שבפנים, או שמא לא.

רבנו האי גאון (הובא בבית יוסף או"ח צ) סבור כי אין נחשב מקום שזוהו כחלק מבית הכנסת, ולכן אל לו לאדם להתפלל במקום שזוהו אם אינו מפנה את פניו כלפי הכיוון אליו פונה בית הכנסת. ואילו הרמב"ם חולק על כך ונוקט להלכה (הובא בב"י שם בשם תשובות הרמב"ם) כי מקום המוקף מחיצות ומחובר לבית הכנסת נחשב כבית הכנסת לענין זה, ומותר להתפלל בו לאיזה כיוון שיחפוץ.

בנוגע לאיסור לעבור מאחורי בית הכנסת מסייג אביי וקובע כדלהלן. ראשית, האיסור חל אך ורק במידה ואין כניסה נוספת לבית הכנסת, שהרי במידה ויש כזו - ניתן להניח כי העובר מאחורי בית הכנסת מתעתד להיכנס דרך הכניסה האחרת.

בנוסף, אם אותו אדם סוחב משא על כתפיו, הוא מניח תפילין או שניכר כי הוא אף לדרכו, אין תקף איסור זה. זאת כיון שאם מתקיים אחד התנאים האמורים, עצם העובדה שאין הוא נכנס להתפלל בבית הכנסת - אין בה כדי להעיד על כפירתו בתפילת הציבור, אלא ניתן לתלות זאת בסיבה אחרת.

לגבי האיסור להתפלל אחורי בית הכנסת, מגבילה הגמרא איסור זה וקובעת כי הוא חל רק אם אין המתפלל ניצב כלפי אותו כיוון אליו מתפללים השאר, אולם במידה וכן - הרי הדבר מוכיח כי הוא כוונתו להתפלל לאותו א-ל אליו מתפללים כולם, ובוודאי שאין בכך משום סממן כלשהו לכפירה.

עיון יסודי יותר בגדר וטעם האיסור, מהווה נידון רחב בראשונים אשר לו השלכה הלכתית ונפקא מינה לדינא. לדעת רש"י (עיי"ש ובתור"י בשמו), שלש נתונים גורמים לאיסור - העובדה שהוא מתפלל מחוץ לבית הכנסת, הכיוון אליו הוא מתפלל הנמוגד לכיוון אליו פונים שאר המתפללים, ותנוחתו עם אחוריו כלפי בית הכנסת. כל שלושת האיסורים יסודם אחד - העובדה שהוא חלוק משאר המתפללים ומראה בכך כביכול אינו

לשכנני תדרשו

פולמוס, דרישה ותקירה בנושא התפילה

מצאנו בחז"ל אזהרה חמורה ביותר ולצידה ביטוי חריף בנוגע לעובר על אזהרה זו (ברכות ו, ב): "אמר רב הונא, כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע". כך גם ציווה האמורא רבא את בניו (שם ה, ב): "ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין".

עד כדי כך חמור הדבר, שמספרת הגמרא אודות אדם שניצב מאחורי בית הכנסת, ועבר לצידו אליהו הנביא אשר התגלה לעיניו לו בדמותו של סוחר ערבי. גער בו אליהו: 'וכי ישנן חלילה שתי רשויות - שהינך פונה לכיוון אחר? תיכף שלף אליהו חרב והרגו.

טעם האיסור, ביסודו ועל פניו, נעוץ בכך שמיקום האדם מאחורי בית הכנסת מורה כביכול על כפירה מצד האדם ח"ו, שהרי הוא מראה עצמו כמתפלל לכיוון שונה משאר המתפללים, או לחילופין שהוא מדיר רגליו מלהתפלל בבית הכנסת.

על אף האמור, כבר בסוגיית גמרא מצאנו שסייגו חז"ל את האיסור והגבילו אותו וכמה היבטים, וכך גם הוקדשה לענין ייעוץ נרחבת בדברי הפוסקים, המגדירים את האיסור במדויק ומבררים אותו לאשורו. על כך בהרחבה, במאמר הבא.

נפתח בהגבלות שהובאו בגמרא.

